

СТРОЧЕНКО Н. І., к.е.н., професор, декан факультету економіки і менеджменту,
i_econom@mail.ru
КОБЛЯНСЬКА І. І., к.е.н., доцент кафедри економіки, koblyanska@mail.ru
Сумський національний аграрний університет,

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА СЕЛІ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Забезпечення економічного добробуту, екологічно безпечного середовища життєдіяльності людини, культурного та духовного розвитку населення у кожному регіоні, кожному населеному пункті – такими сьогодні є пріоритети глобального суспільного розвитку. Вони набувають особливого значення та актуальності щодо сільської місцевості. Поліфункціональність сільських територій вимагає підтримання певного рівня якісних параметрів стану всіх ресурсних складових, достатнього для їхнього відтворення, а також формування відповідної організаційної основи для висхідного розвитку. Це визначає важливість та актуальність наукових пошуків щодо змісту та ефективних механізмів сталого сільського розвитку.

Сучасне стратегічне бачення процесів розвитку села в Україні викладено в Проекті «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2020 року» [1]. Разом з тим, зміст документа свідчить про те, що проблематика сільського розвитку все ж залишається вторинною відносно розвитку сільського господарства, визначаючи тим самим і зміст політики регулювання господарської діяльності в сільській місцевості. Відтак, є і надалі актуальними та потребують більш глибокого та детального дослідження сутнісно-змістовні засади сталого сільського розвитку з виділенням організаційно-економічних механізмів, які забезпечують розвиток сільських територій на засадах самодостатності, поліфункціональності.

Наявний дисбаланс розвитку сільського господарства та сільських територій свідчить про необхідність відокремлення політики сільського розвитку від політики розвитку сільського господарства, чи, принаймні, підпорядкування останньої цілям розвитку села. На цьому побудована й практика європейських країн, в якій пріоритетом визнано сільський розвиток [5]. Парадигма сільського розвитку побудована на переоцінці значення, функцій і видових проявів ресурсної основи розвитку сільських територій: формується нове розуміння значення людських ресурсів села – з позицій людського та соціального капіталів, а усвідомлене розмаїття видових проявів природо-ресурсного капіталу сільських територій закладає основу для варіативності форм їх господарського використання. Тим самим, особлива роль у забезпеченні сільського розвитку відводиться господарським структурам, що безпосередньо функціонують на сільських територіях – суб'єкти господарювання постають відповідальними за розвиток села як користувачі природних та людських ресурсів сільських територій.

Можливості забезпечення сталого сільського розвитку також прямо визначаються рівнем розвитку людського та соціального капіталів. Сприяння процесам формування та розвитку соціального капіталу села розглядається крізь призму: забезпечення реального набуття права власності на засоби виробництва населенням сільської місцевості; набуття права власності на результати праці через механізм становлення розвиненого підприємницького середовища; розвиток здібностей до ухвалення рішень та взяття відповідальності за їх реалізацію – через освітні проекти, консультації та дорадництво; забезпечення самостійності у задоволенні потреб – тобто формування самодостатніх господарських структур (передусім, ринково зорієнтованих, прибуткових та ефективних) різного масштабу, форм власності та організаційно-правових форм.

За існуючого податкового законодавства [2], єдиним прямим джерелом наповнення

місцевих бюджетів, який пов'язує громаду з тим, яким чином використовуються локальні ресурси, є місцеві податки та збори, серед яких: податок на майно, єдиний податок, туристичний збір. Це визначає особливу актуальність та необхідність формування та розвитку підприємницького середовища на селі. Зокрема, через реформування усталених господарських структур – селянських господарств на новій, підприємницькій основі. Ця необхідність зумовлена, перш за все, необхідністю забезпечити потік фінансових ресурсів для виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій, а також сформувати ресурси для розвитку локальних громад (забезпечення соціальних послуг, адміністративних послуг, інфраструктурного облаштування та ін.)

Особисті селянські господарства є вагомими учасниками внутрішнього агропродовольчого ринку: картоплі (частка на ринку – 56,6 %), овочів (51,1 %), молока та молочних продуктів (62,3 %), плодів та ягід (21,1 %), худоби та птиці у забійній вазі (16,2 %) [3]. При цьому ОСГ постають як господарські структури з особливим статусом: з одного боку, їх можна розглядати як повноцінних учасників ринку агропродовольчої продукції (за обсягами реалізації та виробництва), а з іншого – вони не визнаються підприємницькими структурами. На наш погляд, така ситуація спричиняє подальше поглиблення кризових явищ в сільському соціально-економічному просторі: призводить до розшарування суспільства та укорінення індивідуалістичних і патерналістських настроїв, не сприяє згуртуванню громади в процесах самоврядування тощо. Останнє створює додаткові ризики для ефективної реалізації адміністративної реформи в Україні.

Разом з тим, розвиток – це, передусім, зміни – зміни об'єкта управління, які полягають у трансформації структури та способу його функціонування. Зважаючи на соціальний зміст об'єкта управління, слід вказати на те, що розвиток соціальних систем не може бути забезпечений лише ззовні, а вимагає й формування відповідних внутрішньо-сформованих рушіїв розвитку. У цьому контексті зміна змісту та способу організації господарювання на селі від індивідуалістичної у формі ОСГ (забезпечення лише власного добробуту) до суспільно зорієнтованої, підприємницької (забезпечення ефективного розвитку власної справи) є засобом формування внутрішніх, з точки зору території та громади, стимулів до ефективного використання сільських ресурсів. Індивідуалізм повинен змінитись політикою спільних дій заради спільного майбутнього, передусім, у свідомості мешканців села. З метою формування класу місцевих платників податків, які, використовуючи ресурси (певною мірою суспільно значущі), формують основу для їх простого та розширеного відтворення на засадах сталого розвитку, ОСГ як суб'єкт ринку реалізації сільськогосподарської продукції повинно бути трансформовано в інші форми організації господарської діяльності підприємницького змісту та відповідного правового статусу: сімейні фермерські господарства, приватні підприємства тощо [4].

Розвиток підприємницького середовища належить безпосередньо до цілей державної політики сільського розвитку та може бути забезпечений шляхом використання комплексу стимулюючих та обмежуючих механізмів. На наш погляд, ці механізми, передусім, мають на меті забезпечити мобілізацію та координацію внутрішніх резервів розвитку територій та створити умови для їх якнайкращого використання. Зі стратегічних позицій, державна політика, проекти та програми повинні сприяти соціальній мобілізації на селі, та зрештою, становленню ефективного самоврядування.

Інструментами впливу на процеси формування та розвитку підприємницького середовища можна визнати: розширення можливостей доступу до традиційних ринків, а також формування нових; чітку регламентацію критеріїв відокремлення виробництва продукції з метою продажу від виробництва для особистих потреб у правовому полі; контроль діяльності на ринках, ліквідацію стихійної торгівлі, розвиток безготівкових розрахунків та сучасних платіжних засобів тощо; запровадження фінансових програм стимулювання розвитку інтегрованих видів діяльності, проектів розвитку соціальної сфери села, інноваційних проектів у сфері благоустрою та комунального господарства, енергетики, водопостачання та управління відходами; кредитування проектів модернізації житлово-

комунального господарства села [4].

Повноцінному використанню ринкових можливостей новосформованими підприємницькими структурами перешкоджають ряд обставин, зокрема: низька культура підприємництва в агросекторі; низький рівень знань щодо побудови систем управління, незнання основ маркетингу, ринку, низька комп'ютерна грамотність, недостатня розвиненість систем зв'язку та обміну інформацією в сільській місцевості, брак адекватної та точної ринкової інформації, інформаційна асиметрія, низький рівень розвитку дорожньо-транспортної та торгівельно-збутової інфраструктури тощо. Отже, ринкове сприяння слід розглядати також і в контексті інформаційної роботи органів влади – діяльності з надання інформації про ринок у рамках семінарів, консультацій, видання друкованих безоплатних матеріалів.

Особливе місце тут посідає й освітня діяльність. На наш погляд, запровадження освітніх програм та проектів для представників реального та інституційного секторів сільської економіки поряд із подальшим розвитком інститутів дорадництва сприятиме розвитку проектної діяльності, припливу фінансових та знанневих ресурсів для реалізації ефективного, соціальнозорієнтованого та екологічно відповідального місцевого самоврядування. Перспективними у цьому контексті є освітні програми, семінари та тренінги щодо доступу до міжнародних грантових програм у сфері захисту довкілля, розбудови громадянського суспільства, маркетингу територій та удосконалення адміністрування тощо.

Отже, формування підприємницького середовища на базі особистих селянських господарств сприятиме поширенню соціо-екологічно відповідальних способів організації та ведення виробництва, а також розвитку ділової активності в сільській місцевості. Необхідність реалізації освітніх програм продиктована цілями вибудовування інституційноспроможних локальних урядів, що повинні мати достатній потенціал знанневих (інтелектуальний капітал, місцеві та експертні знання), комунікаційних (довіра та соціальне взаєморозуміння, побудовані на взаємодії) та мобілізаційних (здатності діяти колективно) ресурсів, уособлюючи новий формат професійних, ефективних, соціальнозорієнтованих владних структур.

Список літератури

1. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки : Проект від 26.10.2015 р. [Електронний ресурс] (за станом на 23.05.2016)// Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>
2. Податковий Кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] (за станом на 23.05.2016) // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
3. Сільське господарство України у 2014 р. : статистичний збірник [Електронний ресурс] / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – Київ: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Строченко Н.І. Сутнісно-організаційні трансформації господарювання на селі як основа сталого сільського розвитку в Україні / Н.І. Строченко, І.І. Коблянська // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. - № 3. – С. 293-308
5. Rural Development 2014-2020 : Policy brief [Electronic resource] // European Commission. – Accessed mode : http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_en.htm